

אייר-סיון תשס"ד, מאי 2004

איגרת מס' 11

דברי פתיחה

פרופ' ביביה פריסקו, מנהלת רשות המחקר

סוף השנה הולך וקרב. הייתה זו שנה קשה ומתוחה במערכת שלנו - מערכת ההכשרה של עובדי הוראה. למרות הכול, הפעילות המחקרית במכללות לחינוך התגברה, ואוכלוסיית הפונים לקבלת מימון למחקרים אף התרחבה. המאמרים והכתבות המופיעים באיגרת מס' 11 של **שבילי מחקר** משקפים מגמה זו.

במדור משדה המחקר שישה מאמרים. מאמר אחד הוא מעין נייר עמדה, שבו מציגה ד"ר אלפרט תגובה לביקורת שרשמה לאחרונה על המחקר האיכותי. שני מאמרים הם מתודולוגיים באופיים. את אחד מהם כתבה פרופ' מרים בן-פרץ, והוא עוסק במחקר ביוגרפי כמקור לידע פרופסיונלי על מורים; את המאמר המתודולוגי השני כתבה ד"ר אפרת דרורי, והוא מפגיש אותנו עם מחקר ההערכה והתועלת שניתן להפיק ממנו. שלושת המאמרים האחרים הם תקצירים של מחקרים שמכון מופ"ת תמך בהם בשנת הלימודים תשס"ג. פרופ' תמר אריאב וד"ר דיצה משכית מתארות בקצרה מחקר חלוץ שבו רואיינו 25 מתכשרים להוראה בשנים א'-ג' בשש מכללות. נושא מחקרן הוא ציפיות מקצועיות של מתכשרים להוראה ומקורותיהן. פרופ' יצחק פרידמן וד"ר בלה גביש מציגים ממצאים מהשלב הראשון של מחקרם בנושא המורה כאדם ארגוני. הם ראינו מורים, מנהלים וממלאי תפקיד בחמישה בתי ספר יסודיים בעיר אחת במרכז הארץ. את תקציר המחקר השלישי כתבו ד"ר סילביה פוגל-ביז'אווי וד"ר שלומית בכר. במחקרן תמכה ועדת המחקר הבין-מכללתית, והוא עוסק בעמדות של סטודנטים וסטודנטיות, יהודים וערבים, המתכשרים להוראה ביחס למוסד המשפחה.

במדור הפעילות המחקרית במכללות תוכלו לקרוא שתי כתבות. ד"ר ג'ודי גולדנברג מתארת את העשייה המחקרית ביחידת המחקר של מכללת תלפיות. עדנה צרפתי, מרכזת ועדת המחקר הבין-מכללתית, כותבת על הפעילות של הוועדה בשנת הלימודים תשס"ד. לצערנו, הפעם אין באיגרת דיווח מקבוצת העניין במחקר האיכותי. ניאלץ לחכות עד האיגרת הבאה כדי לשמוע על הפעילות בקבוצות המשנה השונות. יש לציין כי הודעות על הפעילות מגיעות אליכם בירחון של מכון מופ"ת.

לקראת סוף האיגרת מופיע דיווח קצר של הפעילות השנתית של רשות המחקר. נוסף על המאמרים והכתבות תמצאו באיגרת מידע חשוב על נושאים רלוונטיים לחוקרים במכללות: על כתב עת חדש המוקדש למחקרים עצמיים של מורי מורים, על הספרים המתודולוגיים שהוזמנו לספריית המחקר של רשות המחקר הבין-מכללתית, על אתרים מעניינים באינטרנט ועל מחקרי הגישוש שזכו השנה לתמיכה של מכון מופ"ת. כמו כן מופיעה באיגרת רשימת שמות היועצים המתודולוגיים.

קריאה נעימה וחופשת קיץ מעניינת ומפורה!

אנו מזמינים אתכם לתרום מפרי עטכם לאיגרת הבאה של **שבילי מחקר**. תוכלו לשלוח אלינו חומר על מחקרים הנעשים במכללות ועל פעילות מחקרית אשר עשויה לעניין את מורי המורים. יש לשלוח את החומר אל: רשות המחקר הבין-מכללתית, מכון מופ"ת, ת"ד 48538, תל אביב 61484.

ניתן להעביר את החומר גם באמצעות הדואר האלקטרוני:

tamara@macam.ac.il

לפרטים נוספים, ניתן לפנות לתמרה שלום בטלפון 03-6901429.

מה באיגרת?!

1. המחקר האיכותי צועד קדימה.....
2. סוד אישי או נחלת הכלל - מחקר ביוגרפי של מורים כמקור לידע פרופסיונלי.....
3. ציפיותיהם המקצועיות של המתכשרים להוראה ומקורותיהן.....
4. המורה כאדם ארגוני - רכיבי המושג ומשמעותו.....
5. מחקר הערכה - מהו?.....
6. "אוטופיה רומנטית", משפחתיות ושינוי חברתי.....
7. יחידת המחקר המכללתית בתלפיות.....
8. דיווח מוועדת המחקר הבין מכללתית.....
9. הזוכים בתמיכה במחקרי גישוש.....
10. סיכום הפעילות ברשות המחקר.....
11. אתרים מעניינים באינטרנט.....
12. מאגר היועצים של רשות המחקר.....

דברי ברכה

על אף צוק העתים, ולמרות אי-הבהירות בכל הנוגע להתפתחותה של הכשרת המורים בישראל ולעתידה, אנו מגישים לכם חוברת נוספת של **שבילי מחקר**.

החוברת משקפת את אמונתנו במרכזיות תהליך הכשרת המורים בחינוך. יש בה ביטוי לביטחוננו בשילוב החשוב של מחקר והוראה בכל רמות החינוך, ובייחוד בתחום המאתגר של הכשרת מורים. אני מברכת את כל העושים במלאכת ההוראה והמחקר בהמשך פעילות מבורכת זו ומאחלת הנאה לקוראים.

לבס.

פרופ' מרים בן-פרץ

יו"ר ועדת ההיגוי של רשות המחקר הבין-מכללתית במכון מופ"ת

משנה האתגר

המחקר האיכותי צועד קדימה

ד"ר בריכה אלפרט, יו"ר כשיתוף של קבוצת העניין במחקר איכותי

שאכן יש לקבל דברים אלה. זאת ועוד, לדעתי הם חלים ברובם על כל הגישות המחקריות, הן המסורתיות והן הפרשניות וכי חוקרים בגישות איכותיות צריכים להתייחס אליהם ברצינות רבה בבואם לערוך את מחקרם. לא אסביר כאן מדוע האמירות הללו נוגעות גם למחקר מסורתי-פוזיטיביסטי, אך אני מזמינה את הקוראים לבחון אותן אחת לאחת כדי להיווכח שהן אכן מתאימות גם לגישות אלה. בדברים שלהלן ברצוני להציע לקחים הנובעים מהן לקידום המחקר האיכותי:

- מדיניות ופרקטיקה חינוכית צריכות להתבסס על מחקר מדעי ועל עדויות חותכות. אכן, יש לומר כי כל מי שמנסה לקדם רעיון, גישה, דרך, אינו פטור מחקירה יסודית, שיטתית, המבוססת על איסוף קפדני וממושך של נתונים. לגבי המחקר האיכותי פירוש הדבר, שפיתוח טיעון תאורטי על בסיס מקרה חד-פעמי, ניסיון ספוראדי ואיסוף "זריז" של נתונים הוא אינו רציני, ומן הראוי שקובעי המדיניות ידחו אותו. ניתוח שאינו כמותי אינו בהכרח "מחקר" איכותי. לעומת זאת, איסוף נתונים שיטתי ויסודי על בסיס תכנית מחקרית מסודרת בכיתות ובבתי ספר יכול להפיק עדויות וראיות מעניינות ובעלות השפעה וחשיבות למעשה החינוכי. כך, מחקר חינוכי פנומנולוגי איכותי נותן מקום של חשיבות הן לקפדנות המדעית והן לעשייה, לניסיון ולחשיבה של מורים ובעלי תפקידים בחינוך.

- מחקרים רבים הם חסרי חשיבות ועוסקים בסוגיות אוטוריות. אכן, ההתלהבות מן האפשרויות הגלומות במחקר האיכותי הביאה לפרץ של מחקרים בנושאים, שלא תמיד ברור כי יש להם תרומה מעבר למסגרת המצומצמת שנערך בה המחקר. במקרים כאלה הם מהווים מסגרת פעילות חשובה לשיפור ההוראה והעשייה של המעורבים בהם, כפי שאנחנו מכירים מתחום מחקרי פעולה. אולם יש להיזהר מלהציגם כעדויות בעלות משמעויות למסגרות אחרות נרחבות יותר.

- חקר של מקרה אחד או של מקרים יחידים אינו מעיד על הכלל, וגם אין יומרה שזה כך. אולם מקרה אחד יכול להצביע על מה שאפשרי ושיכול להוביל לבחינה של מקרים אחרים ולהשערות וטיעונים שניתן להמשיך לבדקם במחקרים נוספים. זוהי טענה שחוקה למדי של

נראה היה כי מלחמות הפרדיגמות והספקות שהביעו חוקרים ואנשי מעשה לגבי ערכו ומעמדו של המחקר האיכותי במדעי החברה הן נחלת העבר. היום אנחנו מתייצבים על דרך סלולה שצריך לצעוד בה באופן ענייני תוך שיפור ושכלול מתמידים. אולם מסתבר כי מדי פעם, גם בארץ וגם בחו"ל אנשי מדיניות וחוקרים, אנשי מעשה ותאורטיקנים, הדבקים בגישה אחידה למחקר ולמדע, מבקרים ומנסים לערער על הלגיטימיות של מחקר זה.¹ הפעילות של קבוצת העניין במחקר איכותי במכון מופ"ת, הכינוס שארגן המרכז לשיטות מחקר איכותניות (מאוניברסיטת בן גוריון) שנערך בחודש מרס השנה בתל-אביב, ומחקרים ועבודות דיסרטציה של חוקרים ושל תלמידי מחקר במגוון דיסציפלינות - כל אלה מעידים על מידת העניין, על האתגר ועל החשיבות של פרדיגמה מחקרית זאת.

אנחנו מצויים בעידן של חזרה לסטנדרטים, לתוצרים, למודלים של תשומה-תפוקה ולגישות עסקיות השבות למערכת החינוך ומשפיעות גם על המחקר החינוכי. הרוח הזאת מושפעת מהכוונות הממשל בארה"ב, ממחקרים בין-לאומיים וממצבנו הפוליטי, החברתי ובעיקר הכלכלי. חוקרים, מכשירי מורים העוסקים במחקר, וסטודנטים לתארים מתקדמים מצטטים בחשש אמירות שנוזקות בתקשורת, או מפי בעלי עניין במפגשים ובישיבות, או בכינוסים מדעיים שבהם סוגיות אפיסטמולוגיות ומתודולוגיות שבות ועולות מכיוון שהן חלק בלתי נפרד מן החשיבה המחקרית.² האמירות הן בנוסח של:

- מדיניות ופרקטיקה חינוכית צריכות להתבסס על מחקר מדעי ועל עדויות חותכות.
- מחקרים רבים הם חסרי חשיבות ועוסקים בסוגיות אוטוריות.
- חקר מקרה אחד או מקרים יחידים אינו מעיד על הכלל.
- קשה "להעביר" בהצלחה עבודות תזה שאינן מבוססות-כימות.
- קשה לפרסם מחקרים שאינם כתובים על פי קריטריונים מדעיים קפדניים.

מקובל כאילו האמירות הללו מכוונות לעוסקים במחקר איכותי בלבד, ושהם מתבקשים לכן לבקור ולהפריכן. ולא כך הדבר. ברצוני לטעון

1. Lather, Patti (April 2003). This is your father's paradigm: Government intrusion and the case of qualitative research in education. Paper presented at the AERA Annual meeting, Chicago.

2. בכינוס AREA 2004 בסן-דיאגו התקיים דיון בסוגיות אלה במסגרת התחום של שיטות מחקר ומדידה שכתרתו: Evidence, Critical Theory, and Power in Qualitative Research.

בסוגיה זאת נערכו במכון מופ"ת בחודש ינואר השנה ובכינוס שנערך בתל אביב, והיא עוד דורשת דיון וחשיבה.

● קשה לפרסם מחקרים שאינם כתובים על פי קריטריונים מדעיים קפדניים. אכן, אולם קריטריונים מדעיים קפדניים אינם בהכרח נחלת המחקר הכמותי בלבד כפי שרבים מפרשים בטעות את האמירה לעיל אני חוזרת להתלהבות ולשפע המחקרים האיכותיים של העשור האחרון - לא כל מחקר איכותי הוא אכן "איכותי"! אולם אין היום כתב עת המכבד עצמו שאינו מפרסם מחקרים איכותיים. קראנו השנה דוגמאות לאלה בקבוצת העניין במחקר איכותי, והן אכן מאירות עיניים ומרחיבות דעת ומלמדות איכות של מחקר וכתובה מה: בעלי השפעה על תקציבי מחקר כגון ועדת המחקר הבין-מכללתית של מופ"ת, או עורכים של כתבי עת וספרים אקדמיים צריכים אכן להקפיד בסטנדרטים הנדרשים ממגישי עבודות מחקר - תהיה הגישה המחקרית אשר תהיה.

לסיום, הסוגיות שנגעתי בהן אינן חדשות, אך הן דורשות עיון ובחינה חדשות לבקרים. קבוצת העניין במחקר איכותי המתקיימת זו השנה הרביעית במכון מופ"ת היא מסוגת ראוייה לבחון ולהתפתח בתחום לקראת עשיית מחקר חשוב ובעל השפעה על הידע ועל המעשה.

התומכים במחקר איכותי, אולם רצוי לחזור ולרענן אותה. חקר מקרה טוב הוא חקר מקרה של משהו שמעבר לו, שיש בו נגיעה לקטגוריה נרחבת יותר של תופעות. כמו כן, חקר מקרה אחד, ועוד אחד, ועוד אחד... יכולים להצטבר לכלל עדויות בעלות משמעות וכאלה חסרים בנושאים רבים וחשובים בחינוך.

● קשה "להעביר" בהצלחה עבודות תזה שאינן מבוססות-כימות. נכון. בארץ מקובל אמנם כבר לקבל מחקרים איכותיים כתזות ודיסרטציות, אולם מנחים רבים מפנים את תלמידיהם ליועצים חיצוניים בתחום המחקר האיכותי, מאחר שעיקר הכשרתם וניסיונם הוא בכיוון הכמותי. זה עלול לרפות ידיים, אך המציאות היא שאלה שהשליטה אינה בידיהם נדרשים למאמץ רב יותר להוכחת יכולותיהם ולביסוס מעמדם - ועל הסוגיה הזאת נכתב רבות. התרשמות חיצונית מביאה אותי להניח, כי גם מחקרים המבוססים על כימות מורכב דורשים כיום עצה של מומחי סטטיסטיקה. זאת ועוד, בשנים האחרונות גוברת ההתעניינות בשיטות משולבות (mixed methods)³ במחקר החינוכי. יש שרואים בכך פשרה שאינה ראויה, המפחיתה מערכו של המחקר האיכותי. יש שפוסלים עניינית אפשרות של שילוב גישות בטענה שהפרדיגמות השונות אינן יכולות לדור בכפיפה אחת, ויש שרואים בשילוב פשרה המקדמת את המחקר. מפגשים ראשוניים

3. Tashakkori, A. and Teddlie, C. (Eds.) (2003). *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. Beverly Hills CA: Sage Publication.

סוד אישי או נחלת הכלל – מחקר ביוגרפי של מורים כמקור לידע פרופסיונלי⁴

פירוש' מרים בן-פריז. אנוניזציה וביטול

When I was younger, I could remember anything, whether it had happened or not; but my faculties are decaying now, and soon I shall be so I cannot remember any but the things that never happened

Mark Twain, Autobiography

The intimate association between memory and narratives arises from this urge to use the past to instruct present and future generations. (p. 18)

במחקרי על זיכרונות מורים לאחר פרישה (Ben-Peretz, 1995) נקטתי גישה ביוגרפית שאופיינה בעקרונות אחדים:

1. המחקר הביוגרפי מתבסס על העלאת זיכרונות אוטוביוגרפיים בצורת אירועים.
2. המחקר הביוגרפי מתייחס למשתתפים אחדים, והוא אינו מתמקד באדם אחד בלבד.

אנו נמצאים בתקופה שבה המחקר החינוכי נוטה להתמקד בדרכי החשיבה המאפיינות את ההוראה ובידע הייחודי של המורים. המחקר הביוגרפי של מורים מעשיר את הבנתנו בכל הנוגע לתפיסותיהם החינוכיות ולהתפתחותם המקצועית של המורים.

אירועים בהוראה הם חלק מהסיפורים שאנו כמורים נושאים איתנו, והם מרכיבים חשובים בתולדות המעשה החינוכי ובהיסטוריה של ההוראה. רובינסון (Robinson, 1986) טוען כי זיכרונות החיים הם בבחינת "כמוסות זמן" העשויות ללמוד על ניסיון העבר ולשרת את מעשי העתיד:

4. סקירה זו מבוססת על מאמרי: מחקר ביוגרפי; זיכרונות של מורים אחרי פרישה. בתוך: מסורות וזרמים במחקר האיכותי (2001), עורכת: נעמה צבר-בן יהושע, תל-אביב, הוצאה לאור דביר, עמ' 469-560.

נוסף על הניתוח האיכותי הנוגע לתכנים של הסיפורים, לאופן הצגתם ולמשמעות האירועים המסופרים בעיני המספרים, נעשה שימוש סטטיסטי באמצעות מבחן "חי ריבוע" (chi square).

ממצאים

ממצאי המחקר ניתן ללמוד כי כמחצית האירועים המסופרים התרחשו בשנות ההוראה הראשונות, בעיקר בשנת העבודה הראשונה של המשתתפים במחקר. נתון זה תואם את מחקרי הזיכרון של אירועים, שעל פיהם נוטים לזכור חוויות ראשוניות ומקרים בעלי משמעות מרכזית בחיים. מתברר, לפיכך, שיש חשיבות רבה לשנות העבודה הראשונות, ומן הראוי להקדיש להן תשומת לב ומשאבים.

מבחינת תוכני הסיפורים התבררה חשיבותם של היחסים הבין-אישיים במסגרת עבודת ההוראה עבור המשתתפים. ממצא זה נוגד את התפיסה המקובלת על בדידות המורה, כפי שהיא באה לידי ביטוי בספרו של לורטי (Lortie, 1975).

קטגוריית הכללים והעקרונות המקצועיים זכתה אף היא לדגש בסיפורי המורים. לעומת זאת, הוזכרו פחות קטגוריות ההתנסות השליליות והקשיים המקצועיים; ככלל נתפסה עבודת ההוראה בזיכרונות המשתתפים כחיובית. רבים מהמורים שהשתתפו במחקרנו מתייחסים לעברם המקצועי בשביעות רצון עמוקה. שביעות רצון זו מתקשרת בזיכרונותיהם לאסטרטגיות ההוראה ולפעילויות החינוכיות השונות שלהם בזמן עבודתם. מהו הרקע לתחושת הסיפוק המלווה מורים רבים לאחר פרישה? אחד ההסברים מייחס תופעה זו לנטיית בני האדם להיזכר בהצלחות ולא בכישלונות (Kihlstorm, 1981) ובחקר הזיכרון מדובר על העיקרון של פוליאנה (The Pollyana Principle). מתן וסטנג (Mattin & Stang, 1978) הראו, כי אכן קיימת נטייה להעדיף זיכרונות של אירועים חיוביים. יש לזכור את הרקע ההיסטורי והחברתי בשנים הראשונות של המדינה, תקופה שבה התרחשו רבים מהאירועים השונים. הייתה זו תקופה קשה, והמורים אף לא הוכנו להתמודדות עם כל הקשיים. ובכל זאת הם עמדו במבחן ומילאו תפקיד חשוב ומרכזי בקליטת העלייה הגדולה ובהתפתחות מערכת החינוך. סיפוריהם משקפים מודעות לתפקיד הגדול שהוטל עליהם וגאווה על הצלחתם. העיתוי ההיסטורי, מהות אוכלוסיית התלמידים וסוג המוסד החינוכי, גן או בית ספר, הם גורמים המשפיעים על זיכרונות המורים. לעומת זאת, לא נמצאו קשרים מובהקים בין נתוני הרקע של המורים לבין תדירות קטגוריות התוכן.

חקר ביוגרפי בהקשרים שונים

עד כה תואר בקצרה מחקר שעסק בזיכרונותיהם של מורים לאחר הפרישה. מה ניתן ללמוד ממחקר זה על גישה ביוגרפית מחקרית, המתבססת על סיפורים אוטוביוגרפיים של כמה אנשים החברים בקבוצת התייחסות מסוימת ומשותפת? ההנחה בבסיס גישה זו היא, שניתן ליצור פסיפס חיים משמעותי על-ידי איסוף סיפורים אוטוביוגרפיים מקבוצה מוגדרת של אנשים. סיפוריהם עשויים לסייע ביצירת ידע על תקופות שונות בחייהם, על התפתחות הידע האישי

3. המחקר מתמקד במורים לאחר פרישה ולא במורים בפועל או בשלבי הכשרה שונים.

4. הקשר בין ידע ותפיסות של מורים ובין מהות הזיכרון הוא בסיס עיוני למחקר ביוגרפי זה.

שאלות אחדות הנחו את המחקר הזה:

1. כיצד הופכות התנסויות בהוראה לידע פרופסיונלי?

2. מהו תפקיד הזיכרון בתהליך זה?

מערך המחקר ושיטתו

על מנת למצוא מענה לשאלות אלו נתבקשו 42 מורות ומורה אחד מרמות חינוך שונות, כולם אחרי פרישה, לענות על השאלה: ספרי בבקשה על אירוע או אירועים הזכורים לך מתקופת הוראתך?

הנחת המחקר הייתה שהמשתתפים יבחרו לספר על אירועים שהשאירו עליהם חותם ונתפסו כבעלי משמעות גם אחרי שנים רבות: דרך הסיפור בעל פה נמצאה הולמת יותר את אופי המשימה, משום שהסיפור מעצם טבעו הוא חלק מתרבות העוברת מאדם לרעהו בעל-פה. מספר הסיפורים לא הוגבל, והרצף שלהם לא נקטע בשאלות נוספות כדי למנוע השפעה של השואלים על תוכן הסיפור ועל אופיו. דברי המורים נרשמו במלואם. במחקר זה נאספו 135 סיפורים. על מנת להעמיק את הבנתנו במשמעויות האירועים המסופרים, נערכו ראיונות נוספים עם 15 מהמשתתפים. בראיונות אלו נשאלו המורים על אופן התפתחות הידע המקצועי שלהם ועל מקומן של ההתנסויות בתהליך זה. כמו כן, ניתנה למורים אלו ההזדמנות להוסיף ולהעמיק את סיפוריהם. לבקשה לשתף את השומעים והקוראים בזיכרונות העבר המקצועי היה ערך רב בעיני המורים, והיא עוררה הד חיובי ביותר.

השאלות שהנחו את ניתוח הסיפורים נוגעות להיבטים אלה:

- הזמן שבו התרחשו האירועים האלה
 - תוכן האירועים המסופרים
 - הקשר בין נתוני הרקע של המורים לבין אופי הסיפורים
 - השפעת גורמים בהתרחשות האירועים על מהותם: התקופה ההיסטורית, אוכלוסיית התלמידים, סוג המוסד החינוכי (גן ילדים או בית ספר)
 - התייחסות המספרים למשמעות האירועים עבורם: הבנת עצמם, הבנת תלמידיהם והבנת המסגרות הבית ספריות
 - שביעות הרצון של המספרים ממקצוע ההוראה
 - מבנה הסיפורים
- כדי למצוא מענה לשאלות מסוימות אלה התבסס ניתוח הסיפורים על כמה גישות:
- ניתוחי תוכן כמותיים ואיכותיים
 - ניתוחים ספרותיים - ניתוחי מבנה של הסיפורים
 - איתור קשרים משמעותיים מבחינה סטטיסטית בין נסיבות ההוראה לבין אופי הסיפורים.

4. ראיונות עומק עם המספרים מרחיבים את גבולות הפרשנויות ומעשירים את התובנות הנרכשות באמצעות המחקר.
5. ניתוח מבנה הסיפורים חושף היבטים נוספים הקשורים לפעילות המקצועית ומסייע להפיכתם של הסיפורים לנחלת הכלל לקראת דיון במסגרות שונות של הכשרה.

דגם המחקר הביוגרפי המוצג בפרק זה אינו מחייב ניתוחים סטטיסטיים, בייחוד אם המחקר מתמקד במספר משתתפים קטן, והכוונה היא להגיע לתובנות חדשות על חייהם ועל עבודתם של המשתתפים, מורים או חברי אוכלוסיות אחרות. עם זאת, עשוי השילוב המוצג בפרק זה לתרום גם למחקרים אחרים.

המחקר המוצג מדגים את הגישה הביוגרפית המתמקדת באירועי מורים לאחר פרישה. ניתן להשתמש בגישה זו ובמתודולוגיה שלה בהקשרים אחרים. למשל, כדי לחקור את הטבע הפדגוגי הייחודי של ידע מורים בתחומי דעת שונים, כגון מתמטיקה והיסטוריה. ■

שלהם, על הקשרים הגלויים והסמויים בין תולדות הפרטים בקבוצה לבין מאפיינים היסטוריים-חברתיים ומקצועיים. על-פי ההכוונה של מוקדי הסיפורים ניתן לקבל תמונות שונות המייצגות הן את הפרטים והן את החברה הסובבת. הסיפורים האישיים תורמים ליצירת הסיפור הקבוצתי. הנחה נוספת נוגעת לתפקיד שממלא הזיכרון בנרטיב האישי והקבוצתי. מחקר הזיכרון האנושי מסייע בפענוח הסיפורים האישיים ובפירושים המוענקים להם. משתמע מכך, שיש להבין את הסיפור האוטוביוגרפי גם דרך מסגרת ההתייחסות לטבעו של הזיכרון, לעוצמתו ולמגבלותיו.

נחזור אל המאפיינים המתודיים של גישה זו:

1. הנתונים הביוגרפיים נאספים בצורת סיפורים אישיים, בדרך כלל בעל פה.
2. באמצעות ניתוחי תוכן של הסיפורים ניתן להפיק קטגוריות תוכן ולקבוע את משקלן היחסי בסיפורים השונים.
3. ניתוחים סטטיסטיים מאפשרים אבחון הקשרים בין קטגוריות התוכן לבין גורמים כגון: נתוני הרקע של המשתתפים, נסיבות היסטוריות ו/או חברתיות או גורמים אחרים.

ביבליוגרפיה

- Ben-Peretz, M. (1995). *Learning from experience: Memory and the teacher's account of teaching*. Albany NY: SUNY Press.
- Robinson, J.A. (1986). Autobiographical memory: A historical prologue. In: D.C. Rubin (Ed.). *Autobiographical memory* (pp. 19-24). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lortie, D.C. (1975). *Schoolteacher: A sociological study*. Chicago: University of Chicago Press
- Kihlstrom, J.F. (1981). On personality and memory. In: N. Cantor & J.F. Kihlstrom (Eds.), *Personality, cognition and social interaction*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Mattin, M. & Stang, D. (1978). *The Pollyana principle: Selectivity in language, memory and thought*. Cambridge, MA: Scenkman.

צעדים ראשונים להקמת ספריית מחקר

רשות המחקר החלה בהקמתה של ספריית מחקר כחלק ממרכז המידע במכון מופ"ת. בשלב ראשון בוצעו שתי פעולות: הקמת מאגר של כלי מחקר ורכישת ספרים מתודולוגיים חשובים. שבעה כותרים כבר נרכשו. שקד, אשר (2003). מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני - תיאוריה ויישום. תל אביב: הוצאת רמות.

APA Publication Manual, Fifth Edition (2001)

Handbook of Quantitative Methodology for the Social Sciences (2004), Sage Publication

Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research (2003), Sage Publication

Handbook of Action Research (2001), Sage Publication

Handbook of Qualitative Research, 2nd edition (2000), Sage Publication

Handbook of Focus Group Research (1997), Sage Publication

ניתן לעיין בספרים במרכז המידע של מכון מופ"ת.

ציפיותיהם המקצועיות של המתכשרים להוראה ומקורותיהן:

מאפיינים בשנים א', ב', ג'

פרופ' ג'ני אריאז, מכללת בית ברל, איילת

ד"ר רינה משיב, המכללה האקדמית, איילת גוריון ומשרד החינוך, הגרוב והספורט

פרופיל בדיקה למשפט המיפוי. נתוני הפרופילים נאספו "לרוחב" בהתאם לשטחות במשפט המיפוי ובחתיך של שנות ההכשרה.

הממצאים איפשרו להצביע על תחומים במשפט המיפוי בעלי דומיננטיות בציפיות הסטודנטים ותחומים שלגביהם היו מעט ציפיות או שלא היו כלל. ציפיות שנמצאו בדירוג גבוה מתמקדות בעיקר בסטודנט-המורה ובאלמנטים אישיים. ציפיות הנוגעות לקידום הלמידה והידע של התלמיד כמו גם ציפיות בתחום הארגוני-מנהלי נמצאו בדירוג נמוך. נמצאו הבדלים מסוימים, אך לא משמעותיים, בציפיות הסטודנטים לאורך שנות ההכשרה. בדומה לממצאי מחקר קודמים מצאנו כי מערך הציפיות של הסטודנט להוראה אינו משתנה באופן ממשי משנה א' לשנה ג'.

מקורות הציפיות, כלומר, הגורמים המעצבים את ציפיות הסטודנט טרום כניסתו להכשרה להוראה, הם: הישגים קודמים שהיו לו בהתנסויות אחרות בעיקר בעבר, צפייה בהישגים ביצועיים של אחרים בעיקר בעבר, שכנוע של הקרובים לו על התאמתו למקצוע, תמיכת המשפחה וכן אישיותו ונטיותיו של הסטודנט. גם כאן תומכים ממצאינו בממצאי מחקרים שנעשו בעולם.

מחקר החלוץ מראה כי למרות ההבדלים הקונטקסטואליים, נראה כי קיימים מרכיבים גנריים חוצי תרבויות המאפיינים את ציפיות הלומדים להוראה ואת מקורות הציפיות האלה. כמו כן, אנו לומדים מהמחקר כי קיימת חשיבות רבה להציף בתהליך ההכשרה את המקורות הראשוניים, ומבלי לטשטש אותם - להעצים את המקורות החדשים שעולים תוך כדי הלימודים והעבודה המעשית. ■

מחקר זה, שהתבצע בשנת תשס"ג, הווה שלב חלוץ לקראת בחינה שיטתית של הנושא בשנת תשס"ד. מטרת המחקר הייתה לבחון ולמפות את הציפיות של הסטודנטים להוראה לאורך שנות הכשרתם לגבי ממדים שונים הקשורים לעבודתם העתידית כמורים וכן לעמוד על המקורות שעיצבו את ציפיות אלה. ההנחה הייתה שעם ההתקדמות בלימודים ולאור ההתנסות המעשית יחולו שינויים בציפיות, כך שהן יהיו מציאותיות יותר, מצד אחד, ומקצועיות יותר, מצד אחר.

מחקר זה צמח על בסיס ממצאים קודמים המצביעים על משבר הכניסה לעבודה של מורים מתחילים, בכלל, ושל מורים בשנת הסטאז', בפרט. מחקרים אלה מתארים פערים בין הציפיות והמציאות הבית-ספרית, שבעטיים חלק מהמורים המתחילים נוטים את עבודת ההוראה. המחקרים גם מתארים גורמים שתורמים למפח נפש ולאכזבה של המורה המתחיל. הספרות המחקרית על ציפיות של סטודנטים להוראה מראה, כי השפעת הניסיון המוקדם והאמונות הראשוניות טרום ההכשרה חזקה מהשפעת תכניות ההכשרה בעיצוב ציפיות מההוראה והבנת בית הספר כמערכת ארגונית. במילים אחרות, משבר הכניסה לעבודה נובע גם ממערך הציפיות שמביאים עמם הסטודנטים להכשרה להוראה, שאינו משתנה משמעותית במהלך הלימודים. המחקר הראשוני בדק את הציפיות ומקורותיהן בדיקה לבית הספר כארגון על פי משפט מיפוי שפיתחו החוקרות.

במחקר רואיינו 25 סטודנטים בשנים א'-ג' בשש מכללות ובמסלולים שונים. כל ריאיון שוקלט, ולאחר ניתוח תוכן על ידי החוקרות נבנה לו

כתב עת חדש בנושא מחקר עצמי בהכשרת מורים

החל משנת 2005 ייצא לאור כתב עת בשם Studying Teacher Education, המוקדש למחקר עצמי בהכשרת מורים. זהו כתב עת בין-לאומי שפיט, אשר נועד לעודד מחקר ודיאלוג בחקר ההוראה והמעשה החינוכי בהכשרת מורים, ולהפיץ מחקרים מסוג זה. כתב העת מהווה פורום למורי מורים המעוניינים לתרום בתחומים האלה: מחקר עצמי; בסיס הידע של ההוראה ושל ההוראה על ההוראה; תובנות לגבי הלמידה וההתפתחות של המתכשרים להוראה; מהות ההכשרה להוראה ופיתוח פרופסיונלי של מורים ושל מורי מורים. כתב העת מעוניין לפרסם מחקרים אמפיריים וקונצפטואליים, אשר מקדמים את הידע על ההוראה וההכשרה להוראה. עורכי כתב העת הם ג'ון לורן (John Loughran) מאוניברסיטת מונאש באוסטרליה ותום ראסל (Tom Russell) מאוניברסיטת קווינס בקנדה. חברי המערכת הם חוקרים בין-לאומיים מאנגליה, ניו זילנד, הולנד, ארה"ב ובריזל. ניתן לקבל מידע נוסף על כתב העת באתר האינטרנט: הבא:

www.tandf.co.uk/journals/titles/17425964.asp

כמו כן, מידע על המחברים מוצג בכתובת: www.tandf.co.uk/journals/authors/csteauth/as

המורה כאדם ארגוני – רכיבי המושג ומשמעותו

פרופ' יצחק פרידמן, מכון סאלר, ד"ר בלה גביש, מכללת אוניסקי לינינג

כנותני שירות למקבליו - התלמידים וההורים - על המורים להקפיד על מימוש צורכי התלמיד, ולדאוג לכך שההנאה והחווייה ילוו את למידתו. על אף שראיית התלמיד במרכז אינה תפיסה חדשה, כיום המורה נדרש יותר מבעבר להתאים את ההוראה לתלמיד "ולמשוך" אותו ללמידה. ההורים נתפסים כיום כבעלי משקל רב, כשאופי הקשר עמם אינו נתון עוד לשיקול דעתו הבלעדי של המורה, אלא הוא חלק ממדיניות בית-הספר. בית-הספר מצדו משתדל לתת מענה בהיר, גלוי ועקבי לשאלות ולטענות ההורים, למנוע פרצות, ובמקרים רבים מקדים תרופה למכה בפרסום עובדות על המתרחש בבית-הספר.

המורה נדרש לנהל את כיתתו מתוך נאמנות לבית-הספר. עליו להכיר היטב את מדיניות בית-הספר, חוקיו וכלליו, ולפעול על פיהם. מנהלת בית-ספר צינה במחקר: "אם יש משהו שבית-הספר 'הולך' אותו, אז כל המורות צריכות 'ללכת' אותו, ומי שלא - ממילא תמצא את עצמה אחר כך בחוץ. לא שאני 'אזרוק' אותה, אבל היא לא תתאים לאקלים החברתי שלנו, אם היא לא תעבוד כמו שבבית-הספר רוצים שתעבוד".

המחקר העלה כי אחד השינויים הבולטים שחלו במבנה הארגוני של בית-הספר הוא הסרת המחיצות החוצצות בין הכיתות השונות ויצירת קומפלקס פיזי שלם, שהדברים נתונים בו לשינויים. המורה אינו נמצא עוד בכיתתו רוב שעות היום ואינו חלק ממערכת יציבה וקבועה מראש, אלא מארגן כל העת יחידות ומבנים חדשים בהוראה ובלמידה. הלימוד נעשה פעמים רבות במשותף לכל בני שכבת הגיל, ואף לכמה שכבות גיל. גם החלוקה המסורתית של יום הלימודים לשעות לימוד קבועות על-פי המקצועות השונים הולכת ומשתנה, ונוצרת מערכת שעות גמישה, הנתונה לשינויים על פי נושאים שבית-הספר רוצה לקדם וכדי לאפשר לתלמידים בחירה בין נושאי לימוד שונים. מורים מדווחים על כך שלא הוכשרו לתפיסה כזו של ההוראה.

יצירת שינויים תמידיים בשיטות ההוראה נתפסת כיום כערך בפני עצמו. מורה מוערך הוא מורה שבכל שנה משנה את דרכי ההוראה שלו ואינו נח על זרי הדפנה של הצלחותיו הקודמות. מורה כזה מפגין מקצועיות, עדכנות והתפתחות. יש שתוכני השינויים חשובים פחות מעצם ביצוע השינוי.

מורים דיווחו במחקר על גישה ההולכת וקונה לה שבייתה בבית-הספר, הרואה את תפקיד המורה כמארגן את הבסיס ואת הרקע הנחוץ ללמידת התלמיד, יותר מאשר כמקנה ידע: המורה יוצר את תנאי הרקע ללמידה והתלמיד נדרש ללימוד עצמאי, לגילוי אחריות ולעבודה שיתופית.

המורה כאדם ארגוני צריך לדאוג לשווק את עבודתו לעמיתיו. שיווק העבודה הכיתתית משמש דרך לגיטימית ביותר לזכות בהערכה מקצועית, ונגזר מן התפיסה שבית-הספר מעודד את עובדיו לתת פומבי להישגיהם כדי לזכות בקידום מקצועי.

מטרת המחקר הייתה ללמוד את דפוסי עבודתו של המורה בבית-הספר היסודי כאדם ארגוני. את המושג "אדם ארגוני" הציעו פרידמן וקאס (Friedman & Kass, 2002) לתיאור דפוס התנהגותו של המורה לנוכח הרפורמות הארגוניות המתרחשות בבתי-הספר. המושג מתאר את המסוגלות הנתפסת של המורה להשתמש במשאבים הארגוניים של בית-הספר ביעילות, להשפיע על התרבות הארגונית, על מדיניותה ועל תכניה. בשלב הראשון של המחקר נערך מחקר ניווט במתודולוגיה איכותנית, שמטרתו הייתה לחשוף את דפוסי ההתנהגות של המורה כאדם ארגוני, כלומר את מבנה עבודתו בכיתה, את הקשר בין עבודתו בכיתה להיותו חבר בצוות בית-הספר, את מידת היכרותו את התהליכים הארגוניים בבית-הספר, ובייחוד - את האופן שהוא תופס את מדיניות בית-הספר כארגון, ואת האופן שהוא מיישם את מדיניות זו בעבודתו. נערכו ראיונות בחמישה בתי-ספר, עם מורים, מנהלים וממלאי-תפקיד. בסך הכול רואיינו 23 איש.

ממצאים עיקריים

הממצא המרכזי במחקר היה שבשנים האחרונות חלו שינויים רבים בתפקיד המורה, שעניינם המרכזי הוא ארגוני. לפי שינויים אלה, מצפים מן המורה להיות בעל תפיסה ארגונית רחבה ובעל יכולת לפעול היטב כאדם ארגוני. למורה נדרשת כיום, הרבה יותר מבעבר, מסוגלות ארגונית גבוהה, ובעיקר - אוריינות ארגונית. המורה צריך כיום: (1) להתייחס אל כיתתו כיחידה ארגונית בבית-הספר, שעליו לנהל במסגרתה את כל ענייניה הביורוקרטיים; (2) להתייחס אל תלמידיו ואל ההורים כאל מקבלי שירות, שאופיו נקבע על פי מדיניות ברורה ומוכתבת מראש בבית-הספר; (3) להיות בעל משמעת ארגונית; (4) ללמד במרחבים השונים של בית-הספר קבוצות שונות של תלמידים, על-פי מערכת שעות גמישה; (5) לערוך שינויים תמידיים בעבודתו; (6) להכין ולארגן את הרקע ללמידת התלמיד; ו- (7) לשווק את עבודתו הכיתתית.

ניהול הכיתה דורש מן המורה התייחסות אל הכיתה כאל יחידה הקשורה בקשר הדוק עם הארגון הכולל של בית-הספר ומוציאה לפועל את מדיניותו, את חוקיו ואת כלליו. כדי לנהל כיתה ביעילות, ראוי להכיר היטב את המשאבים האנושיים והפיזיים בבית-הספר ולנצלם בדרך מועילה. ניהול מוצלח של הכיתה כולל קיום קשרי גומלין טובים עם ההורים, רישום דוחות שוטפים על הישגי התלמידים, ניהול ענייני הכספים בכיתה, ניהול מדויק של יומן הכיתה כמסמך משפטי, היכרות עם החוקים והכללים הקשורים בתלמידים - אלה המוכתבים על-ידי משרד החינוך ואלה המוכתבים על-ידי בית-הספר, כמו מתן תרופות לתלמידים, מתן הקלות, שימוש בדרכי תגובות מותרות להתנהגות בלתי הולמת של תלמידים, דיווח להורים בהתאם לחוקים שונים (כמו חוקי אפטרופסות), אכיפת כללי לבוש הולם של תלמידים, וכיוצא באלה.

נוסף על כל אלה המורה נדרש לגלות עניין ומעורבות בהתנהלות הארגונית הכוללת; לתרום לעשייה הכלל-בית-ספרית; לשאוף לתפיסה פרופסיונלית קרייריסטית של עבודתו; לדאוג לקידום פרויקטים שונים הנעשים בבית-הספר; להציג דינאמיות ועשייה בלתי-פוסקת, וכמו כן להציג עמדה נחושה וגלויה בנוגע לזכויותיו הפרופסיונליות.

באופן כללי מצביעים ממצאי המחקר על כך שתפיסת התפקיד המסורתית של המורה הולכת ומשתנה, וזאת במקביל לשינויים בתפיסת יעדיו של בית-הספר ומקומו בקהילה. בית-הספר הופך להיות בשנים האחרונות ארגון מקצועי, ויש המוסיפים - ארגון מקצועי-עסקי, המשקיע מאמצים ניכרים להציג לפני הציבור הישגים גבוהים, תוצרי למידה מרשימים, חדשנות וייחודיות. כארגון מקצועי הוא מגבש מדיניות ברורה המחייבת את עובדיו. בית-הספר מצפה מעובדיו לפעול למען הצלחת הארגון, ודואג לכך באמצעות הנעת העובדים להזדהות עם יעדיו וסחיפתם למימושם. עקרונות כמו הוראה שיטתית ומובנית, ידע

עמוק בתחום הדעת ומתן כבוד לתלמיד - אינם עוד ערובה מרכזית להצלחה ולהשגת הערכה בבית-הספר. המורה המוערך בבית-הספר הוא זה הפורץ את גבולות כיתתו, מגבש ראייה ארגונית רחבת זווית, ומאפשר לעצמו להישאב לתוך עשייה בית-ספרית דינאמית. מורה כזה "מוביל" וסוחף את עמיתיו, יוזם וטורח למען בית-הספר. הוא משנה ומתחדש, משתלם ומתעדכן. הוא בעל יכולת לעבוד בצוות, לשתף פעולה, לתרום ולהיתרם.

Friedman, I.A. & Kass, E. (2002). Teacher self-efficacy: A classroom-organization conceptualization. *Teaching and Teacher Education*, 18(6), 675-686.

מחקר הערכה - מהו? ❧

ד"ר אפרת צירי, היוזמה אכפון. הערכה ובקרה. האגודה האינרנציונלית, גרינבורג וספורט, סייווי גא-אביב

מטרה ומאפיינים

מחקרים במדעי החברה מסווגים, בדרך כלל, למחקרים תאורטיים, המכוונים למציאת תשובות לשאלות מתוך עניין תאורטי או סקרנות אינטלקטואלית, ולמחקרים יישומיים, המכוונים לפתרון בעיות מעשיות כדי לשפר איכות, גלילות אם מאפייני תופעה נותנים מענה לצורך או לחסר מסוים. מחקר הערכה הוא דוגמה למחקר יישומי במדעי החברה ולעיתים הוא נקרא "הערכת תכניות" (Babbie, 1994). מחקר הערכה מתייחס למטרת המחקר יותר מאשר לשיטת מחקר מסוימת. לפי רוסי ופרימן (Rossi & Freeman, 1997) מטרה זו היא להעריך תכניות של התערבות חברתית (כלומר, פעולות בהקשר חברתי עם תוצאות מכוונות כדוגמת תכניות לימוד, שיטות הוראה, חידושים ופרויקטים מגוונים) מבחינת הבסיס המושגי שלהן, התכנון, היישום, וההשפעה של תכניות אלה.

מחקרי הערכה משקפים את רצונו של החוקר להשפיע, להביא לשינוי בעולם, אולם אי אפשר להתעלם מההשפעה של דרישות מטעם הסמכויות (כמו משרד החינוך, רשות שלטון מקומי, מוסד לימודי), כי יישום של תכניות חדשות ועיצוב של פרויקטים קיימים יהיו מלווים בהערכה.

הנושאים במחקר הערכה נקבעים לפי ההיבטים שבעלי העניין רואים כמביאי תועלת, כחשובים לקידום מטרותיהם, ולא לפי מידת התרומה שלהם לדיון אקדמי או לתאוריה חברתית (Berk, 1995). בעלי העניין כוללים את: קובעי המדיניות ברמת הביצוע וגם ברמת החקיקה, גופים שמנהלים מדיניות ותכניות ועומדים לבדיקה, אנשים שנותנים שירות לגופים אלה, קבוצות שמייצגות מטרות ונהנות מהתכניות, ולפעמים משלמי מיסים ואזרחים בכלל.

פאטון (Patton, 2003) מבדיל בין הערכת תכניות כללית לבין הערכת תכניות הממוקדת בשימוש (Utilization-focused). הוא מדגיש כי

הערכת תכניות כללית מבוססת על איסוף שיטתי של נתונים לגבי מגוון רחב של נושאים, ומתארת שימושים אפשריים בממצאים. לעומתה, הערכת תכניות הממוקדת בשימוש מפרטת את השימושים המכוונים בממצאים עבור המשתמשים בתכנית. אמנם, בכל הערכה קיימים בעלי עניין ולכל הערכה מגוון שימושים, אולם הערכה הממוקדת בשימוש דורשת מעבר מהכלל והמופשט, למשל קהל אפשרי ושימוש פוטנציאלי, לפרטי ולמוחשי, כמו הקהל המסוים שעושה שימוש ממשי בממצאי ההערכה ומיישם את המלצותיה. על-פי באבי (Babbie, ibid) ניתן לאפיין מחקר הערכה כמונע על-ידי אחד ו/או שני הסגנונות האלה:

- מחקר אמפירי לגבי מהות ואיכות התערבויות מסוימות, שעונה על שאלות כמו - האם התכנית השיגה את התוצאות הרצויות? האם התכנית הועברה בהצלחה? האם השתמשו במימון בצורה מתאימה? האם ניתן להעריך את יעילות התכנית? האם התכנית עובדת לפי התכנון? האם התכנית מצדיקה את התוצאות? מהי הבעיה (החברתית)? עד כמה הבעיה חמורה? כיצד ניתן לפתור את הבעיה? האם ניתן לעצב תכניות עתידיות? האם ניתן ליישם בצורה מהימנה תכניות עתידיות?
- מחקר מתודולוגי לגבי איכות ההערכה, שעונה על שאלות כמו - איך מבצעים הערכות טובות? האם מערך מחקר - ההערכה, המדידה, ניתוח הנתונים נבחרו בהתאמה לנושאים המוערכים? איך מבטיחים שבעלי העניין לא יגרמו להטיה של הנתונים? איך מדווחים על הממצאים לבעלי העניין?

תהליך

תחילתו של מחקר הערכה היא בבירור הרקע הקונסטטואלי והמשמעות המעשית של תכניות, השקעות, אמונות וערכים, ושל התוצאות המצופות, ובקביעת הנושאים שרוצים להעריך.

ונגדים אמונות מושרשות, וגם אם הם שליליים או ביחס הפוך למידת ההשקעה בתכנית.

מחקרי הערכה בהכשרת מורים

בשנים האחרונות הולך ומתרחב המחקר בתחום הכשרת המורים וקרנות מחקר רבות נותנות עידוד למחקר שיסייע בתיאור המתרחש בהכשרה - תפיסות מורים, ציפיות סטודנטים, דרכי מיון, דרכי הערכה, תכניות לימוד, פרויקטים ייחודיים, המבנה הארגוני, הפעלת חידושים ועוד. המחקר ברובו יישומי ובעיקרו מכוון להסבר תופעות, לאיתור בעיות ולזיהוי דרכים לעיצוב ולשיפור היבטים שונים במערכת ההכשרה להוראה. נראה כי עידוד מחקרי הערכה הממוקדים-בשימוש עשוי לתרום במידה רבה עוד יותר לפתרון בעיות, לעיצוב ההכשרה ולקידום איכות. ניחח לדוגמה קורס כלשהו לסטודנטים בשנתם הראשונה במכללה להכשרת מורים. במסגרת מחקר הערכה נבר מהו הרציונל להוראת הקורס המסוים, ומה הן התוצאות המצופות בסופו. נשתף בעלי עניין כגון סטודנטים ומרצים, מומחי תחום, מנהלי בתי-ספר ומפקחים בחינוך - בבחירת הנושאים שחשוב להם להעריך. נאסוף נתונים באמצעות שיטות המתאימות לביור הנושאים שנבחרו, לדוגמה שימוש בשאלוני עמדות ובנתונים סטטיסטיים לגבי המצב החברתי-כלכלי של הסטודנטים. בעקבות ניתוח הנתונים ידווחו הממצאים לכל בעלי העניין. ההמלצות יכללו פירוט פעולות ליישום, לדוגמה שינוי בתכנית הקורס או באוכלוסיית הלומדים אותו.

יש סיכוי שמחקר ההערכה יסייע בעיצוב הקורס שתואר וישפיע על איכות ההכשרה להוראה. זאת מאחר שמחקר זה מעוגן במציאות היום-יומית בהכשרה, עוסק בבירור שיטתי של נושאים הרלוונטיים לבעלי העניין, והם אף שותפים בתהליך ההערכה, והדיווח על הממצאים כולל המלצות מעשיות ליישום. ■

משהתבררו נושאי ההערכה נקבעים מדדים אופרטיביים המתאימים לכל אחד מהנושאים, נבחרים קריטריונים לאפיון הצלחה או כישלון על בסיס של הסכמה בין בעלי העניין, ומוגדרת האוכלוסייה שהתכנית מתאימה לה (כולל משתנים דמוגרפים שיימדדו כמו מין, גיל וכד').

ביצוע מחקר ההערכה מתבסס על אסטרטגיות מגוונות שבחר חוקר ההערכה לפי הצורך. אלה נגזרות ממודלים שונים בעלי מאפיינים ייחודיים (Trochim, 2000):

1. מודל מדעי ניסויי המדגיש את חשיבות הדיוק, האובייקטיביות והטיפול בתוקף ובמהימנות המידע המופק.
2. מודלים של מערכות מכוונות-ניהול, המדגישים את הצורך בהבנה של נושאי הערכה ואת ההכרח בשילוב הערכה במסגרת הרחבה יותר של פעילויות ארגוניות.
3. מודלים נטורליסטיים/איכותניים, המדגישים את ערכו של הפירוש האנושי בתהליך ההערכה.
4. מודלים מכווני-משתתף, המדגישים את החשיבות של הלקוח ושל המשתמש בתכנית או בטכנולוגיה.

נראה כי מערכי מחקר ניסויי שימושיים במיוחד לביצוע מחקרי הערכה, כי הם מאפשרים את מדידת היעילות וההשפעה של תכניות ומבטיחים כי ממצאי המחקר הם תוצאה של התכנית או החידוש הנמדדים ולא תוצאה של אירועים או משתנים חיצוניים (Gribbons & Herman, 1997). אולם, יש לזכור גם את מגבלותיהם - יכולת בדיקה של מספר מצומצם של נושאי הערכה, קשיים לוגיסטיים בהפעלתם, קשיים במיון הנבדקים לקבוצת ניסוי וביקורת אקראית, במיוחד במערכת החינוך. מערכי המחקר הניסויי כוללים גם מערך ניסויי-אמיתי וגם מערך דמוי-ניסוי. האחרון, למרות הבעייתיות בפירוש הממצאים, נפוץ ביותר במחקרי הערכה.

לאחר איסוף נתוני המחקר ועיבוד הנתונים מדווח חוקר ההערכה על הממצאים לבעלי העניין תוך התייחסות לנושאי ההערכה שנבחרו בתחילת התהליך. מתברר כי ההשפעה של מחקר הערכה נובעת מתהליך ההערכה יותר מאשר ממצאי ההערכה (Patton, 2003). התהליך מסייע לקידום הבנות משותפות, בייחוד לגבי התוצאות: הוא מגדיל את מעורבות המשתתפים ואת תחושתם שהם מובילים ואחראים לתכנית; הוא נותן תמיכה וחיוק לתכניות קיימות והוא תורם להתפתחות ארגונית. עבור חוקרי הערכה השימוש בדרכי חשיבה מדעית הוא טבעי וקל ומהווה חלק מתרבות עבודתם. אולם, עבור מקבלי ההחלטות, קובעי המדיניות ואנשי הביצוע דרכי חשיבה אלה אינן חלק טבעי מהתרבות ועליהם ללמוד וליישם שימוש בהצדקות, במודלים ובערכים המנחים את חוקרי ההערכה. מכאן שבעקבות הלמידה בתהליך ההערכה חלים שינויים בחשיבה ובהתנהגות, שינויים בתכניות או שינויים ארגוניים.

מאחר שמחקר הערכה מתרחש בסיטואציות של החיים, חוקרי הערכה עלולים להיתקל בקשיים בתהליך ההערכה: תלות בצונם הטוב של המוערכים, מעורבות במאבקים פוליטיים, הכרח לשפוט איכות נושאים על-פי מידע לא מספק, התמודדות עם חרדה בקרב מי שעלול להיפגע מהממצאים ועם התנגדות פסיכולוגית של מי שאמור לפעול לפי הממצאים, ביקורת ציבורית שלילית הנובעת מחשש בפגיעה בצנעת הפרט (נבו, 1989). זאת ועוד, חוקרי ההערכה צריכים להציג את הממצאים בצורה מובנת לאנשים שאינם חוקרים, גם אם הממצאים

ביבליוגרפיה

- נבו, ד' (1989). *הערכה המביאה תועלת: הערכת פרויקטים חינוכיים וחברתיים*. גבעתיים: דפוס פלאי בע"מ.
- Babbie, E. (1994). *The practice of social research* (7th edition). Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- Berk, R. A. (1995). Publishing evaluation research. *Contemporary Sociology*, 24 (1), pp. 9-13.
- Gribbons, B. & Herman, J. (1997). True and quasi-experimental designs. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 5 (4), pp. 1-4.
- Patton, M. Q. (2003). Utilization-focused evaluation. In: T. Kellagan & D.L. Stufflebeam (Eds.), *International handbook of educational evaluation*. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Rossi, P. H. & Freeman H. E. (1985). *Evaluation: A systematic approach* (3rd edition). Beverly Hills, CA: Sage Publications Inc.
- Trochim, W. M. (2000). The research methods knowledge base (2nd edition) Internet WWW page, at url <http://trochim.human.cornell.edu>

"אוטופיה רומנטית", משפחתיות ושינוי חברתי: עמדות של סטודנטים⁵

יהודים וערבים, המתכשרים למקצועות ההוראה ביחס למוסד המשפחה

ד"ר סילביה פאג-ביצ'אוי, מכלל בית ברל אינרץ והמכללה לניהול, ד"ר שולמית (שלי) בכר, מכלל בית ברל אינרץ

2. עמדות/תפיסות מודרניות שעל פיהן רצון הפרט וצרכיו מובאים בחשבון ואף קובעים, כל עוד הם במסגרת נורמטיבית מוסכמת על הכלל (הלאום, הדת...), והם אינם מתנגשים עם מסגרת זו.

3. עמדות/תפיסות פוסט-מודרניות - כאשר רצון הפרט וצרכיו הם הקובעים את המסגרת המשפחתית, גם אם רצון זה מתנגש עם המסגרת הנורמטיבית הכללית.

ממצאי המחקר מורים כי למעט קבוצת הסטודנטים הערבים (הגברים), עמדות שלוש הקבוצות האחרות מושפעות מרוח ה"אינדיווידואליזם" וממקמות את הנחקרים יותר כסוכני שינוי מאשר סוכני שימור של הסדר החברתי האתנו-דתי.

עמדות הסטודנטיות היהודיות נעות בין עמדות מודרניות לעמדות פוסט-מודרניות, כשרוב תשובותיהן תואמות את העמדות הפוסט-מודרניות. עמדות הסטודנטיות הערביות נעות בין עמדות מסורתיות לעמדות מודרניות ואף פוסט-מודרניות. הן מבטאות כמיהה לשינוי, פרט לנושא בחירת בן-זוג. בתחום זה עמדותיהן מסורתיות ביותר.

עמדות הסטודנטים היהודים נעות בין עמדות מודרניות לעמדות פוסט-מודרניות, אם כי עמדותיהם פחות פוסט-מודרניות מאלה של הסטודנטיות היהודיות. למשל, בכל הקשור לבחירת בת-זוג, רובם מייחסים חשיבות לגורם הדת, בעוד שרק מחצית מהסטודנטיות היהודיות התייחסו לדת כגורם מרכזי בבחירת בן-זוג.

עמדות הסטודנטים הערבים מבטאות בעיקר עמדות מסורתיות, אם כי בכמה תחומים עמדותיהם מודרניות ואף פוסט-מודרניות (יציאת נשים לשוק העבודה; הסדרי מגורים ועוד).

עוד נמצא כי עיקר השינוי בעמדותיהם של הסטודנטים היהודים והסטודנטים הערבים, ובעמדותיהן של הסטודנטיות היהודיות ושל הסטודנטיות הערביות, הוא ביחס לתפיסות הקשורות לאופי היחסים לפני הנישואין.

לעומת זאת, קיים בסיס משותף בין כלל הנחקרים לגבי מוסד המשפחה בישראל ובסיס זה בא לידי ביטוי בתחומים האלה: מרכזיות הזוגיות, מרכזיות תפקידי ההורות עבור אמהות ואבות כאחד; עבודת הנשים נתפסת כמובנת מאליה, ולו על בסיס חלקי.

ארבעה גורמים מרכזיים תרמו להסבר הממצאים: (1) ההתחברות ל"אוטופיה הרומנטית" המניחה בחירה חופשית של בן/בת הזוג

אחד האפיונים של החברה הנתר-תעשייתית הוא קיומם של תהליכי אינדיווידואליזציה במוסדות החברה כמו גם במוסד המשפחה.

אינדיווידואליזציה פירושה על פי בק ובק-גרנסהיים (Beck & Beck-Gernsheim, 1995): אינדיווידואליזם ממוסד (Institutionalized Individualism), או ציפייה נורמטיבית מהפרט להחליט עבור עצמו בכל שלב בחייו. תהליכי אינדיווידואליזציה מאפיינים גם את החברה הישראלית ואת מוסד המשפחה בה, אם כי הם מוגבלים ביחס למדינות נתר-תעשייתיות אחרות עקב מיסוד דיני האישות. בישראל דיני האישות משמשים בסיס הזדהות, שייכות והמשכיות לכל קבוצה אתנו-דתית, יהודית וערבית, הנאבקת על מקומה ועל זהותה במרחב הפוליטי-תרבותי, והם עומדים בסתירה לרוח האינדיווידואליזציה.

במחקרנו נבחנו עמדות של ארבע קבוצות בנושא המשפחה: סטודנטיות יהודיות, סטודנטיות ערביות, סטודנטים יהודים וסטודנטים ערבים המתכשרים להוראה, זאת לאור האפיונים הסותרים שתוארו לעיל כמו-כן, נבחנה השאלה אם הסטודנטים הם סוכני שימור, כאלה המבטאים עמדות התואמות את הקוד התרבותי-דתי של הקבוצה האתנו-דתית שהם משתייכים אליה, או אם הם סוכני שינוי המגלים עמדות אינדיווידואליסטיות. נוסף על כך, נבדק אם קיים בסיס משותף המחבר בין עמדות כלל הנחקרים בנושא המשפחה.

שאלות המחקר התייחסו לכמה תחומים מרכזיים הנוגעים למוסד המשפחה:

1. תפיסות וגישות לגבי אופי היחסים לפני הנישואין
2. בחירת בן-זוג
3. תפיסות ועמדות כלפי חלוקת התפקידים במשפחה וכלפי עבודה בשכר בשוק העבודה
4. תפיסות לגבי כניסה לתפקידי הורות
5. הסדרי מגורים

הנתונים נאספו באמצעות שאלון, מובנה ברובו, מסוג ליקרט. לשאלון השיבו 532 סטודנטים (מהם 239 סטודנטיות יהודיות (44.9%), 235 סטודנטיות ערביות (44.2%), 30 סטודנטים יהודים (5.6%) ו-28 סטודנטים ערבים (5.3%).

ממצאי המחקר אורגנו סביב שלוש קטגוריות של עמדות/תפיסות:

1. עמדות/תפיסות מסורתיות - המבטאות את הרעיון שכינון מוסד המשפחה נעשה לטובת הכלל, כאשר רצון הפרט כפוף לכלל.

5. המחקר מתייחס לסטודנטים ולסטודנטיות.

לסיכום מחקרנו, העמדות בנושא המשפחה ממקמות את רוב הסטודנטיות והסטודנטים המכשירים את עצמם להוראה כסוכני שינוי ולא כסוכני שימור של הערכים הפטריארכליים הקלאסיים. כמו כן מצאנו מרחב משותף לכל הסטודנטים, כולל הגברים הערבים, לגבי סוגיית המשפחה: מרכזיות הילד; עבודת הנשים - ולו חלקית - כתופעה רצויה; חלוקה שוויונית, מבחינה מיגדרית, של המטלות הביתיות.

נשאלת כמובן השאלה מה הופך את הסטודנטים המכשירים את עצמם להוראה לגורמי שימור - אם וכאשר הם הופכים להיות מורים? לחלופין, האם ייתכן שאנו עדים לשינוי מעמיק הרבה יותר, ואותו דור המגלה רצון לשינוי לפני כניסתו לתחום ההוראה בפועל גם יתנהג בהתאם בהמשך? בשני המקרים נחוצים לנו מחקרים נוספים כדי להבין טוב יותר את צפונות העתיד. ■

ואהבה כיסוד הזוגיות/הנישואין. התחברות זו משקפת את רוח האינדיווידואליזם ובחירתו החופשית של הפרט ברוח של "אהבה אין גבולות", לא מעמדיים, לא עדתיים, לא מיגדריים, לא דתיים ועוד. על פי הבנתנו, ההתחברות ל"אוטופיה הרומנטית" (מינוח של אורה אילוז, 2002), מתאפשרת בחברה שהאינדיווידואליזם שבה הוא ערך בשל חשיפתה של החברה לעולם הקפיטליסטי המודרני והפוסט-מודרני ועקב האפשרויות המוסדיות והמבניות הקיימות עבור הפרט לחיות על פי בחירתו; (2) ההשתייכות האתנו-דתית המגדירה עבור כל קבוצה ועבור כל פרט בקבוצה את המסגרת הנורמטיבית של מוסד המשפחה, לרוב כנגד הרוח האינדיווידואליסטית של ה"אוטופיה הרומנטית"; (3) הזהות המיגדרית של הנחקר; (4) מיקומו המעמדי של כל נחקר.

ביבליוגרפיה

אילוז, א' (2002). *האוטופיה הרומנטית*. אוניברסיטת חיפה וזמורה ביתן.

Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (1995). *The normal chaos of love*, Cambridge, MA: Polity Press.

ביום ראשון, כ"ד בסיון תשס"ד, 13 ביוני 2004 בין השעות 9:30-14:00 יתקיים כינוס בנושא:

תנועת הנוער בעידן פוסט-מודרני

הכינוס מתקיים במכללת תלפיות ומוקדש לזכרו של **נעם בהגון**

בין המרצים בכינוס: **פרופ' חיים אדלר, פרופ' יעקב כץ, ד"ר שרה זיו ופרופ' יעקב רנד**

ביום שלישי, כ"ז בתשרי תשס"ד, 12 באוקטובר 2004 יתקיים כינוס של הארגון הישראלי לחקר החינוך (איל"ה)

חקר החינוך והחברה הישראלית - תרומות ותמורות

הכינוס יתקיים באוניברסיטת בן גוריון בנגב

הרצאת אורח תינתן על ידי: **פרופ' דיוויד פרקנס** מאוניברסיטת הרוורד

למידע נוסף: www.congress.co.il/ayala04

יחידת המחקר המכללתית בתלפיות – המכללה האקדמית לחינוך

ד"ר ג'רמי גולדברג, גלפיות - המכללה האקדמית לחינוך

ניתוחי שונות, מתאמים וכו', לעתים קרובות המחקר נערך באמצעות ראיונות עומק, קבוצות מיקוד וניתוחי תוכן של חומרים שונים.

כאמור, יחידת המחקר פעילה הן בעולם המחקר התאורטי, הן בהערכת פרויקטים ותכניות לימודים, הן בסקרים והן בפיתוח כלים. להלן דוגמה למחקרים בכל אחד מן התחומים הללו:

- ליווי תהליך ההוראה לפי מודל PDS במסלול בית הספר היסודי והרחבת מטלות מערכתיות בבית הספר במסלול החינוך המיוחד.
 - מחקר הערכה וליווי בנושא קליניקת "מעוף" במסלול החינוך המיוחד.
 - סקר צרכים והעדפות בחינוך בבית הספר היסודי הממ"ד.
 - פיתוח חשיבה רפלקטיבית במסגרת הוראה משולבת (co-teaching) בקורס דיסקטיקה במסלול ההוראה לחינוך מיוחד.
 - הערכת מוקד הלימודים בתחום "החינוך באמצעות חיות מחמד" (זיאותרפיה).
 - בדיקת אפקטיביות של שיטת הערכה חלופית של הסטודנטיות בידי המדריכות הפדגוגיות במסלול בית הספר היסודי.
 - הערכת "פרויקט השילוב" - "העבודה המעשית המשולבת" - לשני המסלולים, מסלול חינוך מיוחד ומסלול בית הספר היסודי.
 - מעקב והערכה של הקורס המשותף של מכללת תלפיות עם מכללת לוינסקי.
 - מעורבות הסטודנטיות בפעילויות בית ספריות במהלך העבודה המעשית.
 - מפגש מורה-הורה: תרומת התערבות לשיפור מיומנויות מורים.
 - הערכת פרויקט המצוינות בעיני המרצים והסטודנטיות - השוואת אוכלוסיית תשס"ב-תשס"ג.
 - סקר עמדות של בוגרות המכללה.
 - בניית מבחני מצב למועמדות למכללה ובדיקת תוקף הניבוי של מבחנים אלה.
 - בדיקת שיקולים בבחירת מקצוע ההוראה.
- אנו רואים את יחידת המחקר המכללתית כגוף מתפתח, בעל פוטנציאל רב להחדיר למכללה תרבות ארגונית של ביקורת, חקירה והערכה מתמדת של הנעשה. ■

מה הם גורמי המשיכה למקצוע ההוראה? לאילו מועמדות פוטנציאל גבוה להצליח בהוראה? מהי תדמיתו של המורה בישראל בעיני מורים ותלמידים? מה הן הדרכים האופטימליות להערכת ההתפתחות המקצועית של סטודנטיות להוראה? שאלות אלו הן רק חלק מן השאלות שיחידת המחקר של מכללת תלפיות עוסקת בהן.

מכללת תלפיות היא המכללה האקדמית לחינוך היחידה בתל-אביב שמכשירה אנשי הוראה למגזר הממלכתי דתי. המכללה, שקיימת בלב תל-אביב כמעט 70 שנה, הכשירה כבר אלפי מורים במסלולי הגיל הרך, בית הספר היסודי, חטיבת הביניים, החינוך המיוחד והאמנות.

יחידת המחקר במכללת תלפיות הוקמה בשנת 1991 כדי לקדם את המחקר בנושאי חינוך והכשרת מורים ובנושאים דיסציפלינריים.

ליחידת המחקר ארבעה יעדים עיקריים:

1. לערוך מחקרים ביוזמת מנהל המכללה ובעלי תפקידים במכללה, וכן ביוזמת יחידת המחקר עצמה.
2. להשתתף במחקרים של משרד החינוך או הגף להכשרת מורים, בהתאם למכרזים חיצוניים.
3. להעניק עזרה מקצועית וייעוץ מחקרי לקידום מחקרים שמבצע סגל מורי המכללה.
4. להוות ועדת-מחקר מוסדית לאישורם של מחקרים לפני הגשתם לגורמי חוץ (כגון: ועדת המחקר הבין מכללתית של מכון מופ"ת).

יחידת המחקר עוסקת בחקר נושאים מגוונים בחינוך ובהוראה, לדוגמה: תדמית המורה, תהליך חיברות להוראה והתפתחות מקצועית, תחושת מסוגלות של הורים עובדים לעומת עקרות בית, ועוד. נוסף על כך, היחידה פועלת רבות בתחום הערכת פרויקטים ובעריכת סקרים בנושאים חשובים לקראת קביעת מדיניות במכללה.

נוסף על פעילות המעקב והמחקר, יחידת המחקר עוסקת בפיתוח שיטות של מיון, הערכה, חומרי למידה וכן כלים כגון שאלונים בתחומים שונים: תחושת מסוגלות הורית, קריטריונים לבחינת רמת החשיבה הרפלקטיבית של סטודנטיות, שאלוני עמדות, שאלוני צרכים, וכו'.

יחידת המחקר במכללת תלפיות מפעילה שיטות מחקר מגוונות: הן בתחום המחקר הכמותי והן בתחום המחקר האיכותי. מעבר לעיבודים הסטטיסטיים הקלאסיים במחקר הכמותי של ממוצעים, התפלגויות,

דיווח מועדת המחקר הבין-מכללתית

עדינה צירפני, מכון מופ"ת

כדי לבסס ולחזק את הקשר עם הקהילה החוקרת במכללות, הועדה קיימה השנה דיונים עם מומחים מתחום המחקר האיכותי, מחקר הפעולה והמחקר העיוני. בדיונים הועלו בעיות בהגשת הצעות מחקר ובקריטריונים להערכת הצעות מחקר מהסוגים שלעיל התייחסות לנקודות שהועלו תבוא לידי ביטוי בחוברת החדשה והמעודכנת של "נהלים להגשת הצעות למחקר" אשר עומדת לצאת לאור בתחילת שנת הלימודים תשס"ה. דרך נוספת שנקטה ועדת המחקר הבין מכללתית כדי להכיר בצורכי החוקרים לקראת הגשת הצעות מחקר הייתה יצירת קשר רציף עם גופים רלוונטיים במכון מופ"ת: הפורום של ראשי יחידות המחקר, יו"ר קבוצת העניין במחקר איכותי ומנהלת רשות המחקר הבין מכללתית.

ההחלטה על שינוי במועדי הגשת הצעות מחקר השנה הוכחה כנכונה. טיפול ראוי ונכון בהצעות המחקר (הכולל לפחות שלושה קוראים לכל הצעה וביצוע תיקונים על-ידי המציעים) נמשך חודשים אחדים. עם זאת, אנו ממליצים למורים-חוקרים להגיש את הצעותיהם במועד הראשון דהיינו, ה-1 בדצמבר, וזאת כדי שיהיה מרחב זמן לטיפול בהצעה ולביצוע תיקונים במידת הצורך.

מועדי הגשת הצעות בשנת הלימודים תשס"ה:

י"ח בכסלו תשס"ה, 1 בדצמבר 2004

כ"ב בשבט תשס"ה, 1 בפברואר 2005

ועדת המחקר הבין-מכללתית קיבלה השנה 65 הצעות מחקר. נושאי ההצעות מגוונים ביותר ועוסקים בתחומים שונים. נתקבלו הצעות למחקרים בנושאים הנוגעים לדילמות של מורים ומורי-מורים בתחומים כגון: מדעי המחשב, הוראה מקוונת, גברים אקדמאים הפונים להוראה, אפיונה של הפדגוגיה הלא פורמאלית והעצמת ילדים בעלי צרכים מיוחדים באמצעות טכנולוגיות מידע. כמו כן, נתקבלו הצעות מתחומי המקרא, הפיזיולוגיה והביולוגיה.

מטבע הדברים, מגוון נושאי המחקרים ותנאי השדה דורשים סוגים שונים של חקירה ושל דרכי חקירה. ואכן, מבדיקת ההצעות שהוגשו ניתן לומר שקיים איזון מסוים בין מספר המחקרים הנוקטים גישה כמותית לבין מספר המחקרים המאמצים מתודולוגיה איכותית. חלקם של המחקרים משלבים שיטות כמותיות ושיטות איכותיות לאיסוף הנתונים, ואילו מחקרים אחרים הם מחקרים עיוניים.

חוקרים מ-22 מכללות הגישו הצעות מחקר. כ-50% מהצעות המחקר הוגשו מארבע מכללות גדולות (אחוה, בית ברל, דוד ילין וסמינר הקיבוצים). כ-70% ממגישי הצעות המחקר הם חוקרים אשר זוהי פנייתם הראשונה לועדת המחקר הבין-מכללתית. כמו כן, הוגשו ארבע הצעות מחקר של צוותי מחקר בין-מכללתיים. ועדת המחקר מקדמת בברכה מחקרים שמבצעים צוותים ממוסדות שונים הבוחנים סוגיות משותפות לכלל המכללות.

רשימת החוקרים שזכו בתמיכה במחקרי גישוש בשנת הלימודים תשס"ד

שמות החוקרים	מכללה	שם המחקר
עדי גרוס	מכללת סכנין להכשרת עובדי הוראה	צמיחה בתנועה: חינוך גופני כאמצעי להעצמת סטודנטיות במכללת סכנין להכשרת עו"ה.
ד"ר אילנה אבישר נורית דביר פנינה שפי	מכללת סמינר הקיבוצים	אקדמאים גברים הפונים להוראה: מגמות, מאפיינים ומניעים
אורנת טורין	המכללה האקדמית לחינוך גורדון	עמדות יוצרים כלפי דמויות מורים: תפיסותיהם של עיתונאים, תסריטאים ובמאים את דמות המורה ביצירותיהם.
ד"ר שרית קופמן-שמחון	מכללת אמונה	מופעי הנביאים במקרא
עידית צולמן	מכללת סכנין להכשרת עובדי הוראה	למידה-הוראה פעילה בהכשרת מורים הלכה ומעשה
ד"ר עינת ברגר חוה תורן	אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, התנועה הקיבוצית	קבוצת תמיכה למורים עולים - מודל משולב של הקניית ידע ותמיכה רגשית

רשות רשות האחקר

סיכום הפעילות ברשות המחקר הבין-מכללתית של מכון מופ"ת

בשנת הלימודים תשס"ד

פרופ' כריכה פריסקו, מנהל רשות האחקר

מתודולוגיות מחקריות שונות. (2) החוקרים מסבירים את השיקולים המתודולוגיים שהפעילו בשלבים השונים של המחקר.

החל משנת הלימודים תשס"ד קבוצת העניין במחקר האיכותי הצטרפה לרשות המחקר. השנה פעלו שש קבוצות משנה (ניתוח נתונים איכותיים, נרטיבים וסיפורי חיים, קבוצה לתלמידי דוקטורט, קריאה וכתובה של מאמרים, חקר השיח ומחקר פעולה) והתקיימו ארבעה ימי עיון. למעלה מ-60 איש השתתפו בקביעות בכל הפעילויות, והצטרפו אליהם בחלק מהפעילויות עוד 25-30 איש.

הפעילות הייחודית

- תחילת הקמה של ספריית מחקר הממוקמת במרכז המידע. ראה פירוט בעמ' 5.
- צעדים ראשוניים מאוד בפתיחת חדר מחקר לשימוש על ידי צוותי מחקר בין מכללתיים, יועצים מתודולוגיים וחוקרים אחרים שרוצים להשתמש בתוכנות מחשב.
- סיוע בארגון יום העיון בנושא המחקר הבין-לאומי שהתקיים בחודש נובמבר.
- מפגש בנושא שילוב שיטות מחקר איכותיות וכמותיות שהתקיים בחודש ינואר.
- ייזום מפגש של אנשי המכללות המציגים עבודות בכינוס השנתי של האגודה האמריקנית לחקר החינוך (AERA).
- עדכון וחידוש אתר האינטרנט של רשות המחקר.
- הכנת תכנית החומש של רשות המחקר כחלק מתכנית החומש של מכון מופ"ת.
- לפני ארבע שנים פרסמה רשות המחקר קול קורא למחקר מערכתי בנושא של רב-תרבותיות בהכשרת מורים; שנתיים לאחר מכן יצא קול קורא למחקר מערכתי בנושא של תפיסת דמות המורה. תכנונו להמשיך את הפעילות ולצאת עם קול קורא נוסף השנה, אך עקב אילוצים תקציביים לא עשינו זאת. אם נוכל נפרסם קול קורא למחקר מערכתי בשנת הלימודים הקרובה. ■

בשנת הלימודים תשס"ד נמשכה הפעילות של רשות המחקר בתחומים של מתן ייעוץ מתודולוגי, הענקת מענקי מחקר, מתן תמיכה למחקרים מערכתיים ועוד. לצד כל אלה, כמו בכל שנה, הוספו גם פעילויות ייחודיות. להלן סיכום קצר של הפעילות.

הפעילות המתמשכת

- מימון של מחקרי גישוש. קול קורא יצא בסמסטר א' ובעקבותיו הוגשו 11 הצעות. מתוכן שש הצעות זכו לתמיכה של כ-2,500 ש"ח. פירוט לגבי מחקרים הזוכים מופיע בעמ' 13 באיגרת.
- מתן מענקי מחקר על ידי ועדת המחקר הבין-מכללתית. חל שינוי בתאריכים להגשת הצעות מחקר: המועדים הם 1 בדצמבר ו-1 בפברואר. השנה הוגשו 65 הצעות מחקר. הטיפול בהצעות יסתיים בקרוב.
- מתן ייעוץ מתודולוגי באמצעות מאגר של מומחים מהאוניברסיטה ומהמכללה למורי מורים חוקרים. כ-30 חוקרים ניצלו שירות זה במהלך השנה. כמו כן, נוספו יועצים למאגר. החל מהשנה ניתן להגיש בקשה לייעוץ באמצעות אתר האינטרנט של הרשות:
<http://www.mofet.macam.ac.il/rashut/>
ראו רשימת יועצים בגב החוברת.
- הוצאה לאור של שני גיליונות של האיגרת *רשות האחקר* (גיליון מס' 10 וגיליון מס' 11).
- קיום שתי ישיבות של ועדת ההיגוי של רשות המחקר.
- מתן תמיכה להפעלת הפורום של ראשי יחידות וועדות מחקר.
- מעקב אחר מחקרים יזומים. שישה מחקרים התבצעו השנה במכון מופ"ת בנושאים: דרכי ההערכה של המתמחים בהוראה; קליטת הסטאז'ר בבית הספר; ציפיות המתכשרים להוראה ממקצוע ההוראה; המורה כאיש ארגון; תפיסת דמות המורה ומשמעותה בהכשרה להוראה והערכה כללית של הפעילות במכון מופ"ת.
- הפקת ספר מתודולוגי. הספר "שיקולי דעת בעריכת מחקרים בחינוך: למידה, הוראה, הכשרה ופיתוח פרופסיונלי" עומד לצאת לאור. בספר 13 פרקים שנכתבו על ידי 18 חוקרים שונים מתשעה מוסדות. הספר ייחודי מסיבות אלה: (1) מוצגות בו דוגמאות של

אתרים מעניינים באינטרנט

לחוקרים במוסדות אקדמיים להגיש הצעות מחקר בנושאים שונים המעניינים את משרד החינוך (בשנה האחרונה נושאי המחקר כללו הערכת חמש תכניות הלימודים להוראת חשבון בכיתות א'-ב', מחקר בנושא הסטאז' בהכשרת מורים, מחקר על בנות מצטיינות ועוד). ההצעות עוברות תהליך שיפוט, וזו הנחשבת לטובה ביותר זוכה לתמיכת המשרד. כמו כן, הלשכה מקיימת תחרות שנתית כללית לקבלת תמיכה בביצוע מחקרים בתחום החינוך. המחקרים יכולים להיות מתחום המחקר הבסיסי או המחקר היישומי, וחייבים להיות מעוגנים בגוף ידע תאורטי. רשאים להגיש הצעות חוקרים בעל תואר שלישי, חברים בסגל האקדמי של אוניברסיטה או מכללה (כולל מכללות להכשרת מורים). הסכום שהוצע בתשס"ב הוא 80,000 ₪ לתקופה שבין 12 ל-24 חודשים. חשוב לדעת, כי ניתן להגיש הצעות דוקטורט, אך הצעות אלה יוגשו בשמו של המנחה ובאחריותו.

www.oranim.ac.il www.sahnin.macam.ac.il

חלק מיחידות המחקר של המכללות לחינוך בנו אתרי אינטרנט אשר כוללים מידע רלוונטי גם למרצים במכללות אחרות. שתי דוגמאות מצוינות הן האתרים של היחידה למחקר ולהערכה במכללת אורנים ושל היחידה למחקר ולהערכה של מכללת סכנין. תמצאו באתרים אלה רשימה מעודכנת של כינוסים בחינוך שמזכירה את הכינוס של EARLI שיתקיים בקפריסין באוגוסט 2005. כמו כן, תמצאו קישורים שימושיים לארגונים שונים הקשורים להכשרת מורים ולחינוך, מידע על קרנות ומענקי מחקר, קול קורא לפרסומים בכתבי עת ועוד.

www.library.macam.ac.il

האתר האחרון שנציין הפעם הוא של מרכז המידע של מכון מופ"ת. באמצעות האתר ניתן לחפש במאגר של סילבוסים ובמאגר של חומרי למידה, הוראה ומחקר המצויים במכון מופ"ת. גם באתר זה מצוי מידע מעודכן לגבי קונגרסים ואירועים מקצועיים בארץ ובעולם וקישורים לארגונים הקשורים להכשרת מורים ולחינוך והוראה.

לְיִשָּׁה נְאִימָה!

www.aera.net/epubs/howtopub

באתר של האגודה האמריקנית לחקר החינוך מופיע מסמך שנתן עצות וטיפים לאנשי סגל המעוניינים לפרסם מאמרים מדעיים בחינוך. שם המסמך: Publishing Educational Research: Guidelines and Tips. המסמך מכון במיוחד לאנשי סגל חסרי ניסיון בהכנת מאמרים לפרסום בכתבי עת. האתר עוסק בנושאים האלה: תכנון והכנת המאמר; צעדים לכתיבה אקדמית טובה; מרכיבים טכניים של מאמר המוגש לפרסום; רשימה של קריטריונים לבדיקה עצמית של טיב המאמר; תהליך הטיפול במאמר במערכת כתב העת; תיקון מאמרים בעקבות משוב; התמודדות עם דחייה; קריטריונים בשפיטת מאמר; אתיקה, עבודה בצוות; בחירת כתב עת מתאים ועד.

www.wooster.edu/psychology/apa-crib.html

אתר זה הוכן על ידי ראס דיואי (Russ Dewey) מאוניברסיטת ג'ורג'יה סאות'רן (Georgia Southern) שבארצות הברית. הוא מציג תמצית של כללי הכתיבה המקובלים במרבית כתבי העת בחינוך אשר יוצאים לאור בצפון אמריקה ואוסטרליה. זהו בעצם סיכום המדריך של אגודת הפסיכולוגים האמריקנית (APA), המהדורה החמישית. המסמך מציג מידע כללי על המדריך עצמו, על השימוש בכותרות בדרגות השונות, על הצגת לוחות ועל כללי הציטוט בתוך הטקסט וברשימת המקורות.

www.lib.duke.edu/libguide/works_cited.htm

אתר נוסף שמסייע לכותב חיבור אקדמי לגבי הסגנון המקובל באתר זה יש התייחסות לרישום הנכון של מקורות ביבליוגרפיים. בלחיצה פשוטה ניתן לשאול, למשל, כיצד מצטטים מקור בעל שלושה כותבים, או מסמך ממשלתי, ומיד מקבלים הסבר ודוגמאות לרישום לפי ארבעה סגנונות נפוצים ומקובלים: APA, סגנון שיקגו, MLA וטוראביאן.

www.education.gov.il/scientist

זה האתר של לשכת המדען הראשי של משרד החינוך. ניתן למצוא בו מידע על "קול קורא" לחוקרים בתחום החינוך. מדי פעם יש פניות

מאגר היועצים של רשות המחקר

רשימת היועצים המסייעים לחוקרים בשלבים השונים של עבודתם

שם היועץ	המוסד	תחום הייעוץ
פרופ' חיים אדלר	ביה"ס למנהיגות חינוכית	סוציולוגיה של החינוך
פרופ' רחל אלבוים-דרור	האוניברסיטה העברית	מחקר היסטורי של תרבות וחינוך
ד"ר נמרוד אלוני	מכללת בית ברל לחינוך / מכללת סמינר הקיבוצים	פילוסופיה של החינוך
ויליאם אליאס	עצמאי	הכשרה לקראת מתן הרצאות באנגלית
פרופ' חנן אלכסנדר	אוניברסיטת חיפה	מחקר אסתטי / פילוסופיה של המחקר האיכותי
ד"ר ברכה אלפרט	מכללת בית ברל לחינוך / מכון מופ"ת	מחקר איכותי
ד"ר מרדכי אריאלי	אוניברסיטת תל-אביב	מחקר פרשני
ד"ר צחי אשכנזי	מכללת בית ברל לחינוך	ייעוץ סטטיסטי
ד"ר סמדר דוניצה-שמידט	מכללת סמינר הקיבוצים	ייעוץ כמותי
ד"ר רפי הכהן	המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין	מחקר פעולה
פרופ' רות זוזובסקי	מכללת סמינר הקיבוצים / אוניברסיטת תל-אביב	מחקר פעולה
פרופ' משה זילברשטיין	אוניברסיטת תל-אביב / מכון מופ"ת	חקר מקרה
פרופ' אריה כהן	אוניברסיטת בר-אילן	ייעוץ סטטיסטי ושיטת מחקר
ד"ר אריק כהן	אוניברסיטת בר-אילן	מחקר איכותי / מחקר כמותי
פרופ' צבי לם	האוניברסיטה העברית	פילוסופיה והיסטוריה של החינוך
ד"ר דליה עמנואל	אוניברסיטת תל-אביב / מכללת בית ברל לחינוך	חקר מקרה
ד"ר שרגא פישרמן	מכללה אקדמית לחינוך אורות ישראל	התבגרות / זהות האני / זהות יהודית / אינטימיות
פרופ' נעמה צבר-בן יהושע	אוניברסיטת תל אביב	מחקר איכותי
ד"ר מיכל צלרמאיר	מכללת לוינסקי לחינוך	מחקר פעולה
ד"ר עירית קופפרברג	מכללת לוינסקי לחינוך / אוניברסיטת תל אביב	חקר השיח
ד"ר ענת קינן	המכללה לחינוך ע"ש קיי	מחקר איכותי
פרופ' ליה קרמר-חיון	אוניברסיטת חיפה	התפתחות מורים
ד"ר מירה קרניאלי	אורנים - המכללה האקדמית לחינוך, התנועה הקיבוצית	מחקר איכותי / מחקר אתנוגרפי / מחקר פעולה
פרופ' יצחק קשתי	אוניברסיטת תל אביב	מחקר אתנוגרפי
פרופ' סידני שטראוס	אוניברסיטת תל אביב	קוגניציה ושיטות מחקר
ד"ר שפרה שינמן	אוניברסיטת חיפה	מחקר אסתטי
פרופ' רינה שפירא	אוניברסיטת תל אביב	סוציולוגיה של החינוך
ד"ר ניצה שפירי	המכללה האקדמית עמק הירדן	מחקר איכותי
ד"ר אשר שקדי	האוניברסיטה העברית	מחקר איכותי / מחקר פעולה / תכניות לימודים